

VALENTINÓ.

LUIGI Zanini, egyik erdei üzememnek a vezetője, egyszer szokatlan kéréssel fordult hozzám : Adjak neki könyveket. Német, vagy olasz könyvet, újságot, folyóiratot vagy fegyverkereskedések árjegyzékét. Minden, minden megfelel, csak minél több legyen.

Minek a sok papír? Talán be akarnak csomagolni valamit? Vagy a fenyőtörzsekből összerakott munkásbarakkok réseit papírral akarják betömni, hogy a szél ne füttyüljön keresztül rajtuk? Ennek a célnak sokkal jobban megfelelne a moha.

Nem : a sok nyomtatott papír egy ember olvasási vágyát akarja kielégíteni. Van egy igen jó munkás, aki a betűnek a bolondja. Valentinó már mindent kiolvasott, amit az erdei élmezési raktárban talált. Régi újságokat, naptárakat, mesekönyveket, árjegyzékeket. Ha nincs olvasnivalója, megszökik az erdőből, Lupénybe megy és valamelyik korcsmában leissza magát. Pedig őt ép most, a csuszornya-építkezés idején, nem lehet nélkülözni. A fatörzs, melyet megbárdolt, oly egyenes és oly síma, mintha a keretfűrészsel való szegélyezés után még meg is gyalulták volna. A legveszélyesebb helyeken, szédületes magasságban és tátongó mélységek felett, nyugodtan dolgozik, mert nem szédül. A faúsztatásnál a legnagyobb árvíznél mindenütt ott van, ahol szükséges. Úgy úszik, mint a vidra és azért nem is fél a víztől.

Egész hátizsákot töltöttem meg a Neue Freie Presse és a Pester Lloyd régi és újabb számaival, néhány német naptárt tettem hozzá és az egész irodalmi gyűjteményt Giacomo Leopardi egy verskötetével egészítettem ki.

Luigi Zanini meglegedetten szemlélte a küldeményt és azt mondta, hogy Valentinó most legalább két hétig nyugodtan fog dolgozni.

Az erdőben, a fadöntési munka színhelyén, megnéztem ezt az embert. A nagy munkásbarakk ajtó melletti fekhely volt részére kijelölve. A falat a barakk mestergerendájáig illusztrált lapokból vett képek ékesítették. Többnyire a pár évvel ezelőtt lefolytatott abessziniai háború hátborzongató epizódjait ábrázolták. Az események időbeli sorrendje a falmagasság szerinti felfüggesztésben jutott kifejezésre. Valamivel magasabban sorakoztak a kubai fölkelésre és spanyol-amerikai háborúra, még feljebb délafrikai harcokra és a Hereró-lázadásra vonatkozó képek.

Valentinó javakorabeli, déltiroli olasz ember volt, aki valamikor a császárvadászoknál szolgált és a boszniai okkupációt végigharcolta.

Vörös szakálla fölé, melybe már igen sok ősz szál fonódott, hatalmas, kifejezésteljes sasorr emelkedett. Egész megjelenése az izomember benyomását tette, de természetének arányossága és ruganyossága inkább sportra, mint súlyos kereseti munkára utalt. Az utolsó csapattal Észak-Olaszországból jött, hol akkor az egész európai kontinenst ellátó erdőmunkás-tőzsde működött.

A küldött könyvekért és hírlapokért roppant hálásnak mutatkozott. Beszélgetésbe elegyedtem vele és azon voltam, hogy irodalmi ízlésére vonatkozólag tájékozódást szerezzek. Tartalmuk szerint a sajtó termékei a következő sorrendben nyerték meg tetszését: Csaták és ütközetek leírása, bűnügyi krónika, árvizek, égési-, vasúti-szerencsétlenségek, hajókatasztrófák, fegyverkereskedések illusztrált árjegyzékei, szerelmi vonatkozású elbeszélések.

Az utóbbiak szerzőire valósággal dühös volt: *Fiol d'un can!* kutya fia! (már t. i. a szerző), hogy lehet ilyen unalmas asszonyi dologról írni. Az olvasmány akkor szép, ha az emberek agyba-főbe verik egymást benne!

Becsületére legyen mondva, a legdurvább erotika sem érdekelte.

A szocialista lapokat és folyóiratokat egy tekintetre sem méltatta.

Az időnkint küldött és az említett szempontok tekintetbevételével megválogatott olvasmányok megfeleltek annak a célnak, hogy Valentinót a pálinka ördögétől távol tartsák.

Az idénymunka-befejezés után, az erdei munkások több havi távollét után, mely idő alatt, a civilizáció összes örömeitől elvágva, valóságos aszkétaéletet éltek, lejöttek a faluba, hol a fűrészgár tág udvarán gyülekeztek és a munkabérösszegeket átvették.

Az olaszok közül sokan egész keresetüket azonnal elküldték hazájukban maradt családjuknak. Mások egy bizonyos összeget visszatartottak, mellyel annyi nélkülözés után, a maguk felfogásának megfelelő mondain életet éltek, mely többnyire abban állott, hogy pár napig a dőzsölések Vulkánban és Lupényben megszerezhető összes válfajait végig élvezték. Voltak néhányan, kik, miután az elszámolás alkalmával kapott utolsó fillért eldorbézolták, teljesen üres zsebekkel tértek vissza az erdőbe.

A vörös szakállú Segelstein Nuchem, kit az olaszok «Barba-Sporca»-nak, azaz «Piszokszakáll»-nak neveztek és akinek Vulkánban, a Zsil folyó partján, egy «női» kiszolgálással üzemben tartott «mulatója» volt, a munkások szórakoztatásának kérdését pénzügyi szempontból igen eredeti ötlettel oldotta meg. Előre megállapított összegért egy, két vagy több napot lehetett venni, mely idő alatt a lefizető a hetedik mennyország összes örömeit végigélvezhette. Ennek letelte után a vendéget rendesen teljesen eszméletlen állapotban fektették a partmenti füzes alá. Miután az illető mámorát a friss levegőn kialudta és sajtó fejét a hideg vízbe dugta, némileg feleszmélt és a szép napok emlékét magával vitte a vadonba, ahol aztán ismét eltöltött pár hónapot, a civilizáció mérgeitől távol, a szabad természet ölen.

Egy ilyen leszámolási periodus alkalmával szürke paripámon a Segelstein-féle «établissement» mellett ellovagolva, épületes jelenetnek voltam tanuja. Az atléta termetű Valentinó-t «Barba-Sporca»-nak öt háziszolgája alig tudta az utcára kitenni. Mikor ez végre sikerült, mind az öten többé-kevésbé bevart orral, vérrel aláfutott szemekkel vonultak vissza a házba s az ajtót belülről gondosan beretesztették.

Valentinó élém vetette magát.

— Signor Vittorió, voglio avere giustizia!

— Viktor úr! teremtsen igazságot!

— Mi baj van Valentinó?

— Barba-Sporca megcsalt! Öt napot vásároltam. Ma, három nap után, már kidobtak. Igazságot!

Az eset gondolkodóba ejtett. Ez a bünbarlang, melynek gazdája abból gazdagodik meg, hogy szegény munkásemberek legprimitívebb ösztöneivel visszaélve, keserves munkával megszerzett filléreiket összeharácsolja, megérdemelné, hogy Sodoma és Gomorrá sorsára jusson.

Időközben beesteledett.

«Barba-Sporca» faházának első emeletén lévő tornácára lépett és ott egy vörös üveglap mögött elhelyezett villanykörtét akart felcsavarni. A dolog sehogy sem ment. Megfordult és pár pillanat múlva égő gyertyával tért vissza s azt a villanykörte helyére tette.

Megszólítottam.

A villanyos társaság megbizhatatlanságáról beszéltünk, azután a Valentinó által emelt vád ellen védekezett s amint látta, hogy a feldühödött déltiroli egy köért hajolt le, gyorsan visszavonult fából készült várába, melyből harmonika szóval kísért olasz énekek dallama volt hallható.

Tovább lovagoltam. Félig monológyszerűen a következő megjegyzést tettem:

— Ezt a bódét sem lenne kár felgyujtani.

— Che Idea!

— Mily gondolat!

E szavak mintegy válaszként ütötték meg a fületem.

És Valentinó már át is ugrott a kerítésen, honnét jó köteg száraz szénával tért vissza s azt a faház fala mellé helyezte. Míg én szárba kaptam a lovam, a stakétakerítés lécei már ropogtak, a feldühödött Teuton-ivadék azzal a szándékkal törte össze, hogy alágyujtásra használja fel.

Attól mindig irtóztam, hogy a bíróságok előtt tanuként szerepeljek. Ezért erről a vidékről, mely előreláthatólag egy törvényszéki tárgyalás színhelyét fogja képezni, igyekeztem minél gyorsabban eltávozni. A hídig sem lovagoltam, hanem egyenesen a folyóba gázoltam s túlsó partját elérve, egy sikátoron keresztül a templom előtti térig jutottam, honnét a Zsil partján felépült «Segelstein-mulatóra» jó kilátás nyílt.

Itt a gyógyszerésszel találkoztam. Mint legtöbb kartársa, ő is az örökké vadászó, de soha semmit sem lövő Nimródok közé tartozott. Alighogy a ma este lőtt, de meg nem talált szalonka történetét elmondta, a vulkáni templomok összes harangjai megkondultak és a bánya gőzkürtje dudálni kezdett. A Zsil partján kigyulladt egy óriási fáklya s ég felé szökő lángja az egész kis bányavárost vörös fénybe mártotta.

A kivonult önkéntes tűzoltók, kiknek fecskendője csak parádék alkalmával működött, tüzesetknél azonban csökönyösen felmondta a szolgálatot, fűlsiketítő ordítással szaladgáltak az égő fabódé körül. A tulajdonos és a vendégek, többé-kevésbbé lenge öltözetben, mint a patkányok menekültek.

Másnap a tüzesetet letárgyaló bizottság nálam ebédelt. A vizsgálat kisütötte, hogy közvetlenül senkit sem terhelt felelősség. Leginkább a villanyossági társaságot okolták, melynek folytonos rövidzárlatai miatt a mulatóban gyertyákkal kellett világítani. A fő vesztes különben a biztosítótársaság volt.

Délután Zanini és Valentinó jelentkezett. Az utóbbi teljes utazóöltözetben. A fején két kalap, alul az új, felette a régi. Vállán a famunkás nélkülözhetetlen szerszámai: szapin (csáklya), két fejsze, a nagy fűrő, a szíjakra fűzött vasmacska, melyet a munkás a sima tönkökön való mászkálás alkalmával a lábára csatol. A megtömött hátizsák a szapin nyelén lógott.

— Mit akartok?

Zaninin vitte a szót.

— Valentinó Barba Sporca miatt el akar menni. Fél, hogy a dolog kisül és nem akar a tömlöcbe kerülni.

Én erre a szolgabírótól hallottak alapján tökéletesen megnyugtató felvilágosításokat szolgáltathattam. Tudtam, hogy Valentinóra senki sem gyanakszik.

Zanini erre azt válaszolta, hogy az ügy eddig teljesen rendben volna, de a veszély még nincs elhárítva. Valentinónak ugyanis megvan az a rossz szokása, hogy részeg állapotban cseppet sem vigyáz a nyelvére és olyankor mindent kifecseg. Attól kell tartani, hogy a gyújtogatási eset is ilyenformán fog kipattanni.

Erre megszólalt Valentinó és biztosított róla, hogy többé egyáltalán nem fog inni, ha elegendő olvasmányt kap.

Végeredményben abban állapotunk meg, hogy Valentinó, néhány német reklámkötettel felszerelve, a munkásbarakkba megy, holnap reggel azonnal visszatér az erdőbe s a legközelebbi leszámolásig nem fog lejönni.

De ha szegény munkásemberek egyszerre nagyobb pénzösszeg birtokába jutnak, az ördög abból mindig megköveteli a maga részét. Az oláh munkások is a «Tri-paduty» — «Három tetű» — nevű korcsmában mulattak. A mulatság késsel végződött, melynek Gyorgye Zsirna,

egy nagybaari ember esett áldozatul. Teljesen szegény legény létére egy gazdag családba házasodott bele és özvegye a temetésen, vagyoni állapotának megfelelő számú sirató asszonnyal jelent meg. Miután fájdalmát ily módon megfelelően kifejezésre juttatta, — a szomszédok és jóbarátok ezért kellően meg is dicsérték — a köteles kegyelet követelményeinek teljesen eleget tett. Életének a Gyorgye Zsinával kapcsolatos epizódját lezártan tekintette és házába másnap már Valentinó társaságában tért vissza.

A házas-, jobban mondva vadházas-élet Valentinónak határozottan előnyére vált. A gyujtogatási ügy Demokles kardjától félve, a pálinkaivást teljesen abbahagyta. Szorgalmasan dolgozott az erdőben és leszámolások alkalmával feleségének kis gazdaságában igyekezett a legszükségesebb munkákat elvégezni. Kaszált, fát vágott, a faházat ízlésének megfelelőleg modernné tette és átépítette és rövid pár év alatt annyira vitte, hogy szaporodásnak induló kis családja Nagybaarban a legirigyeltbek közé tartozott. Előfizetője lett a «Neues Politisches Volksblatt»-nak és az «Interessantes Blatt»-nak és a hézagokat a tőlem kölcsönvett könyvekből és folyóiratokból pótolta.

Az 1916-os oláh hadjárat alatt az egyesült magyar-német rajvonalon ép Nagybaar községét szelte ketté. Az oláhok tüzésége a falut állandóan lőtte, anélkül, hogy a mi csapatainknak veszteségeket okozott volna. Annál többet szenvedett a szegény lakosság, melynek gyümölcsfák közé épített, szalmával és zszindellyel fedett faházai porrá égtek. Ily körülmények között a polgári lakosság kilakoltatása elkerülhetetlen volt.

A többnyire asszonyokból, gyermekekből és aggastyánokból álló nép kis holmiját ökrösszekerekre rakva, hosszú kocsisorban hagyta el a falut és az országúton nyugat felé, a háború fúriái által kevésbé fenyegetett falvak irányában vette útját. A menet oltalmára hatalmas vörös kereszt zászlót vittek.

Ezeket a szerencsétleneket vették az oláhok a leghevesebb ágyútűz alá. Majdnem minden shrapnell a legborzalmasabb pusztításokat vitte véghez a mezőkön szanaszét menekülő asszonyok és gyermekek között. A megvadult ökrök az út árkába borították a szekereket, ahol azután egy csomó tehetetlen embert és kisedet részben összetapostak, részben a menekülők lim-lomja alá temettek. Végre estefelé a bányász-zászlóalj emberei némi rendet tudtak teremteni és az életben maradt menekülőket a tűz alá nem kerülő falvakban helyezték el.

Én aznap éjjel csapatommal, a hegyidándárhoz beosztott vadászkülönítménnyel, Nagybaar községén meneteltem keresztül, honnét a Szászváros-vidéki hegyek felé igyekeztem, hogy egy rám bízott feladatot végrehajtsak. Valentinó leégett házának udvarán egy nagy kövön ült. Mereven a még mindig égő zsarátnokot nézte és csak akkor eszmélt fel, mikor megszólítottam. A hatvanéves ember, akit a háború kitörése óta nem láttam, annyira megváltozott, hogy ezt a pislogó tűz gyenge fényénél is azonnal észrevettem. Rőt szakállá teljesen megfehéredett. Lesóványo-

dott arcából a sasorr kiugrása még feltűnőbb volt s ez kifejezését ragadozó madáréhoz tette hasonlónvá. Mélyen beesett szeme nyugtalan fényben villogott. A beszédes, kedélyes, sokat olvasott és olvasottságával bizonyos tekintetben kérkedő Valentinóból szófukar, magabazárkózott, meghasonlott ember lett.

Az egész változáson a tegnapi nap folyamán esett át, amikor az oláh shrapnelek élete társát és két gyermekét megölték, háza pedig porrá égett. Az elhagyatott ember, aki későn alapított családi tűzhelyét és hozzátartozóit egy csapásra elvesztette, mint önkéntes csatlakozott különítményemhez. Egy elesett népfelkelő sapkáját ősz fejére csapta, zubbonyát magára öltötte, derékszíját és tölténytáskáját felcsatolta, a Manlichert a vállára vette. A különítmény legvénebb katonája fel volt szerelve.

Valentinó nagyszerűen bevált. Mind felderítő szolgálatban, mind harc közben utólérhetetlen volt. A Retyezát-vidék minden követ és fáját ismerte, így a legmegbízhatóbb és leggyorsabb hírszerzőnek bizonyult. Mint sohasem hibázó lövő, szinte pótolhatatlannak bizonyult, de valódi eleme a kézítusa volt, amikor életének megrontóival a legközvetlenebbül került szemtől-szembe.

Gábor Mózes vén népfelkelő huszár kivételével senkivel sem barátkozott. Ezzel az elkeseredett székellyel, ki családját szintén az oláh betörés alkalmával veszítette el, bár egyik sem értette a másik nyelvét, a közös balsors látszólag elválaszthatatlanul kapcsolta össze. Ha a különítmény lóháton sorakozott, Valentinó a második sorban Gáborra fedezett. Menetközben mellette lovagolt. De mást nem is tehetett volna. A tirolinak kis mokány lova Gábor nagy szürkéjétől egyáltalában nem volt elválasztható. A székely mindkét lovat ápolta, az olasz főzött és a táborozások alkalmával a tűz élesztéséhez szükséges fát gyűjtötte, mert fejszéjét katonalétére sem hagyta el. A bosnyákok nagy tiszteletben részesítették. Ő volt a csapat egyedüli «Akszakal»-ja, azaz «fehérszakal»-ja, ami a mohamedánok szemében magában véve elég ok arra, hogy az illetőnek a patriárkális hagyományoknak megfelelő tekintélyt adják.

De ettől eltekintve is Valentinót a titokzatosság bizonyos nimbusza vette körül. Ha valamely megbízatást végrehajtva egy-egy felderítő útjára egyedül indult el, melyről néha csak napok mulva tért vissza, ruháján mindig többé-kevésbé friss vérfoltokat lehetett látni. Kenyérzsákja mellett pedig egy külön zacskó lógott, melynek tartalmát senki sem mutatta meg. A különítmény katonái azt rebesgették, hogy abban az általa megölt ellenséges katonák füleit gyűjti. A jelentésen kívül élményeiről és kalandjairól senkivel egy szót sem váltott.

A «Betű» Valentinót már nem érdekelte. Pihenők alkalmával szótlanul, mereven nézte a tábori tüzet.

Utoljára a Tirgujuji elfoglalásánál vívott harcok alkalmával láttam, hol a túlerős ellenséggel ismételten kézítésába elegyedtünk.

A város a szilvapálinka-kereskedelem központja volt.

A visszavonuló ellenség a hordókat kifolyatta, az utcán pálinkasár keletkezett és tócsák gyűltek össze, melyekbe bizony sok helyütt az elesettek vére is belekeveredett.

Mikor a vadászkülönítmény gyülekezett, Gábor Mózes és Valentinó hiányzott. Gábor lován Omere Dencsics, bosnyák szakaszvezető ült, az olaszéra pedig zsákmányolt baromfi volt felmálházva.

A székely elesett. Mellette holt-részezen hevert Valentinó s szalmaszálon szopogatta a pocsolýából a vérrel kevert pálinkát.

A visszavonuló ellenséget üldözve elindultunk. A részeg olaszt nem lehetett fölkelteni. Valentinót sohasem láttam többé.

Maderspach Viktor.

ÉGNEK A SUGARAK!

*Égnek a sugarak,
jönnek a madarak,
lent a hó süllyed,
bújnak a füvek!
Kivírt udvarunk,
messzire ballagunk,
zord falak rabja,
messze szabadba.
S távol a légben
mennyi veszély leng!
Fent az akácsorok
zászlaja ránk lobog!
Feljele szállunk,
ég veri vállunk,
s lefele, lefele
húz a föld kötele!
Zenitbe-nadírba
lesz sorsunk beírva!
Égnek a sugarak,
jönnek a madarak,
lent a hó süllyed,
bújnak a füvek!*

Gulyás Pál.